

Isten Igéje a katolikus teológiában

VÁRNAI JAKAB

1958-ban született. Ferences szerzetes, teológus. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola rektora, a Fundamentális Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

Az összeállításunkban olvasható írások előadásként elhangzottak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának Reformáció és ökumenikus párbeszéd címmel rendezett teológia tanári konferenciáján, 2017. január 25-én. (A szerk.)

¹Könyvalakban megjelent: Koncz Lajos: *A mi Istenünk*. Szent István Társulat, Budapest, 1978, főleg 182–197.

²Otto Hermann Pesch: *Das Wort Gottes als objektives Prinzip der Theologischen Erkenntnis*. In Walter Kern – Hermann J. Pottmeyer – Max Seckler (szerk.): *Handbuch der Fundamentaltheologie 2.: Traktat Offenbarung*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1985, 27–50.

Az Isten Igéjéről szóló katolikus teológiai tant minden részletében nincs módunk itt bemutatni. Időnkből legfeljebb arra futná, hogy a kérdéseket éppen csak számba vegyük, de egyiket sem lenne módunk mélyebben megvizsgálni.

Ezt a traktátust már csak azért sem kell most kidolgoznunk, mert mások már kellően megtették a *Dei Verbum* zsinati konstitúció létrejötte nyomán. A magyarországi papnevelésben évtizedekig volt használatban Koncz Lajos egri tanár jegyzete, a *Kinyilatkoztatás és hit*, amely már külön fejezetben foglalkozott az Ige teológiájával, és szinte az összes fölmerülő kérdést érintette.¹ Mértékadó irodalomként említjük azt a fejezetet, amelyet Otto Hermann Pesch írt a *Handbuch der Fundamentaltheologie* 2. kötetében (1985), ahol Isten Igéjét mint a teológiai megismerés objektív princípiumát tárgyalta.² Egészen friss tanulmány a témában a neves párizsi jezsuita, Christoph Theobald írása, amelynek bizonyos meglátásait mi is idézni fogjuk majd.³

Végül, a katolikus teológia számára 2010 óta referencia ebben a témában a *Verbum Domini* kezdetű pápai dokumentum, amellyel XVI. Benedek foglalta össze a 2008-a püspöki szinódus anyagát, és adta elénk mint tanítást „Isten szaváról az egyház életében és küldetésében”. Ezen a helyen legyen szabad megemlíteni, hogy ezt a dokumentumot nemcsak tanítóhivatali státusza miatt kezeljük forrásként, hanem szerzőjének teológusi formátuma miatt is.

Mivel tehát az összes kérdés és téma felsorolását nem tartjuk járható útnak, három kérdést választottunk ki, amelyet lényegesnek és érdekesnek tartunk.

1. Isten Igéje a Szentháromság belső életében és a „kifelé” kimondott Ige

A kereszténység kezdettől fogva első helyen Jézus Krisztusnak a szentháromságon belüli Logosszal azonos személyét nevezi Isten Igéjének, nem a könyvként leírt Szentírást.⁴ Az Isten Igéjéről szóló tárgyalásnak ezért szükségképpen van egy első fejezete, ami inkább szisztematikus szentháromságtan, mint bibliatudomány.

A keresztény istentan egyik lényeges pontjánál vagyunk. „Isten csak úgy közölheti magát kifelé, egy teremtménnyel hüposztatikus egységet alkotva — mely teremtmény a transzcendentálisánál fogva *capax infiniti* —, ha ez trinitárius istenfelfogás alapján történik — vagy

³Christoph Theobald:
Parole umane – Parola di Dio. Riflessioni teologiche e pastorali a partire dalla Costituzione Dei verbum del Concilio Vaticano II.
La Scuola Cattolica.
Rivista Teologica del Seminario Arcivescovile di Milano, 144 (2016), 489–505.

⁴Karl-Heinz Menke:
„Wort Gottes – Theologie u. dogmengeschichtlich“.
In: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2001, 1299–1301.

⁵Uo. 1301–1302.

⁶Karl Rahner:
A hit alapjai.
(Ford. Endreffy Zoltán.)
Agapé, Szeged, 1998, 184–185.

⁷Szent Ágoston:
Beszédek Szent János evangéliumáról I. (I–XXX. beszéd).
(Ford. Révészné Bartók Gertrud.) (Ókeresztény Örökségünk 11.), Jel, Budapest, 2008, 24. (1. beszéd).

⁸Aurelius Augustinus:
A Szentháromságról.
(Ford., bev., jegyz. Gál Ferenc.)
(Ókeresztény Írók X.), Szent István Társulat, Budapest, 1985, 216.

is ha Isten maga Ige, Logosz, illetve kapcsolat, és ha Isten Lélek, vagyis különbözőséget megőrző egység a Logosszal” — írja Karl-Heinz Menke, majd lentebb így folytatja: „Isten önközlése a világban és a történelemben egyáltalán csak úgy gondolható el, ha Krisztusra tekintünk, vagyis ha trinitárius istenfogalom alapján állunk. A Szentírás akkor váltja valóra lényegét, akkor mondhatjuk Isten Igéjének, és nem csak arról szóló szavaknak, ha Isten valóban önmagát közli Jézus Krisztusban, és az ő Lelke adatik meg.”⁵ Isten Szavának első valósága tehát az „Ige, mely kezdettől Istennél volt” (vö. Jn 1). A keresztény kinyilatkoztatás-tan végső alapját az a hit jelenti, hogy Istenben öröktől fogva bensőséges kommunikáció létezik. Karl Rahner is ebből indul ki: „Hogy Isten kimondja önmagát kifelé, annak az a feltétele, hogy örök teljességében kimondja önmagát immanens módon, és ez utóbbit éppen az nyilatkoztatja ki, hogy azonos az előbbivel.”⁶

Isten öröktől fogva „kimondja önmagát” — ezzel a megfogalmazással azt a misztériumot próbáljuk megközelíteni, hogy a Szentháromság a szeretet és a közösség ősmintája, ősforrása, így minden kommunikáció ősforrása is. A *Verbum Domini* ezt így emeli ki: „Istenben nem volt olyan idő, amikor a *Logosz* nem létezett volna. Az Ige a teremtés előtt létezik. Ezért az isteni élet szívében közösség van, abszolút ajándék van. (...) Isten úgy ismerteti meg önmagát velünk, mint a végtelen szeretet misztériumát, amelyben az Atya öröktől fogva a Szentlélekben mondja ki a maga Szavát” (VD 6).

„Isten kimondja önmagát” — egy olyan ponton vagyunk, amely nem szűkíthető le a Szentírás létrejöttének kérdésére. Rahner számára ugyanis az „önmagát kimondó Isten” egyáltalán a teremtés lehetőségének feltétele, így az emberi létnek is lehetőségének feltétele. Ezzel áll elő a lehetőség, hogy Isten az egész Jézusban mondja ki önmagát. Az Ige szentháromságon belüli élete közös megalapozását jelenti a teremtésnek, a megtestesülésnek és a kinyilatkoztatásnak, amelyről emberi szóban tanúskodik a Szentírás.

Ennek a gondolatnak a megfogalmazása kezdettől fogva igyekezete a keresztény teológiának. Nyomát követve elkerülhetetlenül eljutunk Szent Ágostonhoz. Nála a hitről való éleslátó gondolkodás egy nyelvész és rétor kifejezőképességével kapcsolódik össze. Az emberi beszéd jelenségéből kiindulva felidézi, hogy a kimondott szónak már előtte is van bennünk léte: „Az emberben magában is van egy szó, amely belül marad, bár hang jön ki a száján.”⁷ Érettebb kifejtést találunk az Ige örök létéről a *De Trinitate* VII. könyvében (1.): „Az Igében, akit szül, saját magát mondja ki. Nem olyan szó ez, amely külsőleg hangzik és elmúlik, hanem olyan Ige, aki Istennél volt, aki Isten volt, és aki által minden lett, ami lett. Ezzel a magával egyenlő Szóval mondja ki magát állandóan és változás nélkül. Ő maga ugyanis nem Ige, mint ahogy nem Fiú, nem Kép.”⁸

A szentháromsági Ige-teológia történetét izgalmas lenne végigkövetni, de Ágoston művét csak annak mottójául idéztük fel, hogy

⁹Legyen szabad itt egy némileg hosszab irodalmi hivatkozást tenni. Hans-Joachim Höhn: *Gott – Offenbarung – Heilswege. Fundamentaltheologie.* Echter, Würzburg, 2011, 109–110., a 92. lábjegyzetben fontos utalásokat hoz: „Egy relációnális ontológia kezdeményeit az utóbbi évtizedekben különböző összefüggésben, formátumban és alkalmazásban találjuk meg. A spektrum átfogja a fundamentálteológiától kezdve (Klaus Hemmerle: *Thesen zu einer trinitarischen Ontologie.* Johannes Verlag, Einsiedeln, 1976) a szentháromságtant (Michael Schulz: *Sein und Trinität.* EOS Verlag, St. Ottilien, 1997), a szentségtant (Alexander Gerken: *Theologie der Eucharistie.* Kösel, München, 1973, 199–210.), a morálteológiát (Emmanuel Siregar: *Sittlich handeln in Beziehung.* Herder, Freiburg, 1995, 294–357.) és a válaszpedagógiát (Reinhold Boschi: „*Beziehung*” als *Leitbegriff der Religionspädagogik.* Schwabenverlag, Ostfildern, 2003). Ezekben a kezdeményezésekben közös az, hogy határozottan elfordulnak a szubsztancia-gondolkodásmód primátusától, a végigvitelt illetően pedig gondolatmenetük leginkább klasszikus toposzok körül (például egység/so-

azóta is minden kornak meg kell találnia azt a kifejezőmódot, amellyel megnyithatja az utat a titokhoz. Hogyan dolgozik ezen a mai teológia? Két próbálkozást mutatunk be.

Relációnális ontológia

Hans-Joachim Höhn⁹ abban az irányban indul el, hogy a megoldás csak egy relációnális ontológia alapján lehetséges, melynek alaptétele: minden, ami létezik, csakis kapcsolatokban van és csak kapcsolatokból érhető és magyarázható. Höhn alapvető igénye, hogy nemcsak hermeneutikai, hanem ontológiai alapkategóriaként is érvényesítse a kifejezést. Elméleti háttérként szolgál az ember alapvetően társadalmi létének antropológiai felismerése, az „én” kapcsolatok általi konstituálódása. A relációnális ontológia a relációt az ittlét és az identitás konstitutív elemének tekinti, nem pedig azokhoz képest utólag hozzáadható kategóriának. Az elméleti háttér megvilágítását némileg megnehezíti, hogy a „reláció” szót a magyar filozófiai szóhasználat a „vonatkozás” szóval adja vissza, míg társadalomtudományi téren a „kapcsolat” a bevett.

Úgy tűnik, a fölvetés egy ma általánosnak mondható igényből indul ki. A reláció új módon történő metafizikai átgondolására ösztönzést ad XVI. Benedek pápa 2009. június 29-én megjelent, *Caritas in Veritate* kezdetű enciklikája. Bár ezt az írást az úgynevezett „szociális enciklikák” közé soroljuk, Benedek pápa a metafizikai megalapozást is szükségesnek tartja. Az 53–55. pontokban a szerző a „szolidaritás” fogalmának mélyebb megalapozását keresi: „Ez a gondolat az emberi kapcsolatok fogalmának kritikus és értékelő elmélyítésére is kötelez bennünket, amit olyan feladatnak kell tekintenünk, amelyet nem végezhetnek el kizárólag a társadalomtudományok, amennyiben olyan tudásformák hozzájárulását is megköveteli, mint a metafizika és a teológia, annak érdekében, hogy világosan meg tudják ragadni az ember transzcendens méltóságát.” (53.)

Benedek pápa tehát nem utasítja el a társadalomtudományi fölvetést, hanem a metafizikai és teológiai megalapozást igényét hangsúlyozza, mely utóbbit röviden így jelöli meg: „A Szentháromság tökéletes egység, mivel a három isteni személy tiszta vonatkozásban áll egymással.” (54.)¹⁰

Visszatérve Höhn gondolatmenetére: A létezők legalapvetőbb kapcsolati kategóriája a teremtménység: a világ Istennel nem utólagosan rendelkezik kapcsolattal, hanem létét szüntelenül konstituálja ez a kapcsolat. Kérdés viszont, hogy Isten részéről hogyan írhatjuk le ezt a kapcsolatot, ha már ragaszkodunk ahhoz, hogy Isten nincs „ráutalva” a világra, nem „tartozik nekünk” önmaga kinyilatkoztatásával? Erre válaszolva alapozza meg Höhn a kinyilatkoztatás lehetőségét. „Isten úgy viszonyul a világhoz, mint ahogy önmagához is: a feltétlen odafordulás kapcsolatában és kapcsolataként.”¹¹ Ez viszont Höhn szerint csak akkor fogható fel helyesen, ha gondolkodásunk alapját a „reláció” képezi.¹²

kaság), vagy az emberlét alapvető strukturái körül (például személyes ittlét az odaadás és befogadás kölcsönös játékában; identitás és különbség feszültsége), vagy pedig szentháromságtani alapkategóriák körül forog (például 'kommunió'). Nagyon különbözőek az általuk recipiált kapcsolatelméletek, amelyek filozófiai-strukturáonológiai koncepciókból indulnak ki (például Heinrich Rombachéból), vagy pedig a szociológiából és a szociálpszichológiából veszik alapfogalmaikat (például George Herbert Mead-tól). Mindazokra az ambiciózus próbálkozásokra, amelyek a szentháromságtan felől akarnak utat nyitni egy új, a reláció elsőbbségén alapuló valóságfelfogás számára, még mindig az áll, amit Gisbert Greshake szűrt le recenzíójának eredményeképp (*Der dreieine Gott*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2007⁵): leginkább töredékesek, vagy vágyakat írnak le, előzetes bevezetésben merülnek ki (454–464.), vagy pedig csupán a teológián belül jelentenek előrelépést (558–565.).”

¹⁰A németben a mondat második fele markánsabban hangzik: „...die drei Göttlichen Personen reine Beziehung sind”.

¹¹Uo. 171.

Kommunikatív teológia

Egy másik kísérlet Matthias Scharer és Bernd Jochen Hilberath nevéhez és a „*kommunikative Theologie*” fogalmához köthető.¹³ Új irányzat akar lenni, amely a teológiát élő kommunikációs folyamatokba helyezi. Előzetes megfontolások és fogalomtisztázás után eljut a nehéz kérdésig: Ha az emberről igaz, hogy „kezdetben volt a kapcsolat”, akkor Istenről is igaz-e ez? Válasza: igen, sőt Isten minden kommunikáció lehetőségi feltétele, és erről a kinyilatkoztatásból tudunk — maga Isten kommunikációja tárta fel nekünk. Kulcsszerepe van tehát a Jézusról szerzett történelmi tapasztalatnak, háttérében az Ószövetséggel. A feltámadt Krisztussal való találkozás nyomán a keresztény alaptapasztalat immár nemcsak annyit mond, hogy Jézus igaz módon tanított Istenről, hanem továbbmegy: Isten a mi üdvösségünkre adta őt nekünk. Kommunikációja nemcsak kognitív, hanem szotériológiai is.

„Mi is az a mondanivaló, amely a Három-Egy Istenről szóló keresztény hitvallás mögött meghúzódik? Ez Istennek kommunikatív lényként (*Wesen*) való megvallása. Isten olyan Isten, aki saját magánál fogva a kapcsolatra, a kommunikációra irányul, közösségét a nem-isteni létben akarja kitágítani.”¹⁴ Lentebb így bővíti ki a definíciót: „Isten abban az értelemben kommunikatív lény, hogy saját magánál fogva arra irányul, hogy a tőle különbözővel közölje önmagát és ebben az önközlésben újra és újra önmagához tér. Isten külsővé teszi magát és egyszersmind belsővé is. A kommunikatív Isten lényegéhez tartozik az is, hogy nincs ráutalva a másiknak való önközlésre ahhoz, hogy önmagához térjen.”¹⁵

A szerzők nem végzik el az egyeztetést a szentháromságtan hagyományos kérdésfeltevéseivel, hanem megelégednek azzal, hogy Istenben a „kommunikációt” mint lényegi jellemzőt találják meg.

A relacionalitás és kommunikáció motívuma tehát egyértelműen a mai érdeklődés homlokterében áll. Nyilván nem könnyű a teológiai hagyomány gondolatmeneteivel összehangolni ezeket a motívumokat, de figyelemre méltó az igény, hogy Istenről alapvetően mint kapcsolatra és közlésre irányuló valóságról beszéljünk. Ez fogja megalapozni azt is, hogy Istennek a Szentírásban tanúsított Igéjéről beszéljünk. Még azelőtt, hogy a „Szentírás szerzőjéről” beszéljünk, az forog kockán, hogy Isten lehet-e a teremtés „szerzője”, és hogy kimondhatja-e magát a történelmi Jézusban? Ennek közvetítése ma is feladata a teológiának.

2. A „kinyilatkoztatás” és az „Ige teológiája”

Két eltérő teológiai megközelítés?

„Ott, ahol a katolikus teológia »kinyilatkoztatást« mond, az evangélikus teológia legtöbbször »Isten Igéjét« mond.” Harald Wagner ezzel a megfigyeléssel vezeti be a protestáns Ige-teológia ismertetését.¹⁶ Ezek szerint a „katolikus Ige-teológia” szinte egyenlőnek mondható

¹²Höhn a felhasznált filozófiai irodalomban említ Weissmahr Béla *Ontológiáját* is (Mérleg – Távlatok, Bécs – Budapest – München, 1992). Itt kifejtést kapunk arról, mit jelent a szubsztancia-metafizika, és milyen ontológiai kihívást jelent ennek számára a reláció kérdése. Weissmahr könyvének végén (153–155.) van egy gondolatmenet, amely, úgy láttam, nem kapott helyet Höhn érvelésében, pedig ez a kérdés valódi súlyát is kifejti, és utat is mutat a gondolkodás számára: „Ézért az abszolút lét az abszolút szubsztans relációk abszolút vonatkozásban álló szubsztanciája.”

¹³Matthias Schärer – Bernd Jochen Hilberath: *Kommunikative Theologie. Eine Grundlegung*. Matthias Grünewald Verlag, Mainz, 2002. Az Ige teológiájához vö. 76–85.

¹⁴Uo. 83.

¹⁵Uo. 84.

¹⁶Harald Wagner: „Wort Gottes”. In: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10., i. m. 1302.

¹⁷Peter Knauer: *Der Glaube kommt vom Hören. Ökumenische Fundamentalthologie*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1991.

a „kinyilatkoztatás” teológiai traktátusával. A *Dei Verbum* zsinati konstitúció óta mindenesetre a katolikus teológiában is nagyobb szerepet kap az „Isten Igéje” mint alapkategória. Peter Knauer próbálta meg talán a legkövetkezetesebben végiggondolni, hogyan is nézne ki, ha az „Isten Igéjét” tekintenénk a teológia alapkategóriájának a „kinyilatkoztatás” helyett?¹⁷ Először ismerteti az ellenvéleményt, így például Heinrich Fries nézetét a kérdésről: „Az »Isten Igéje« kategória is magyarázatra szorul: Olyan szó ez, amit maga Isten mond ki — és az hogyan képzelhető el? —, vagy ez az a hiteles szó, amely Istenről szól? De kellően kifejezésre jut-e az »Ige« fogalmában az, hogy a hitben és a teológiában főleg eseményekről, történelemről, tettek-ről és személyekről van szó? Nem vitatható, hogy ezek is összekapcsolhatók az »Isten Igéje« fogalmával. Az »Isten Igéje« megjelölés kapcsán azonban mindez nem minden további nélkül látható be.”¹⁸

Knauer azt akarja bemutatni, hogy keresztény értelemben vett „kinyilatkoztatás” valójában csak mint „Ige” létezhet, az emberek közötti kommunikáció közegében. Az „Isten Igéje” fogalom így a keresztény hit megértésének kulcsfogalma lesz. A fogalom teológiai használatában mindjárt érvényesít egy megkülönböztetést: „nem voltaképpeni értelemben” (*im uneigentlichen Sinn*), vagy „közvetett” értelemben Isten Igéje mindaz, amit a teremtett világból Istenről megtudhatunk, vagyis a természetes istenismeret. „Voltaképpeni”, vagy közvetlen értelemben pedig Isten önközlése az emberi szó által.¹⁹ Knauer ez utóbbi kifejtésében következetesen halad: ha a voltaképpeni értelem első szintje, ahogy megállapítja, Isten szentháromságos Igéje, akkor először ezt kell bemutatni.²⁰ Ha pedig a második jelentésszint a megtestesült Ige, akkor ez kell, hogy legyen a következő anyagrész.²¹ Harmadik lépésben szerepel a hirdetett igére adott emberi válasz, a hit.²² Knauer rendszere azonban nem hozott mélyreható átalakulást a katolikus teológiában.

A „beteljesedett” kinyilatkoztatás

Christoph Theobald is felfigyel a két fogalom érvényesülésére, amikor a *Dei Verbum* zsinati dokumentumot elemzi. Mint nehézséget említi, hogy a dokumentum az első fejezetben Isten „kinyilatkoztatásáról” beszél, a másodikban pedig „Isten Igéje” a téma, és a kettő viszonyát nem tisztázza kellőképpen.²³ A kettő közötti különbséget a dokumentum szövegéből vett utalások alapján abban látja, hogy a kinyilatkoztatás „beteljesedett”, míg „Isten Igéje” egy folyamatos beszélgetés Isten és ember között.

A kinyilatkoztatás *beteljesedésére* vonatkozó megfogalmazások a következők: Krisztus „az egész kinyilatkoztatás közvetítője és teljessége” (DV 2), „...végül az igazság Lelkének elküldésével beteljesítvén tökéletessé teszi a kinyilatkoztatást. (...) A krisztusi üdvrend tehát mint új és végleges szövetség sohasem múlik el, és már semmiféle új nyilvános kinyilatkoztatást nem kell várunk a mi Urunk Jézus Krisztus dicsőséges eljöveteleig” (DV 4).

¹⁸Heinrich Fries: *Fundamentaltheologie*. Styria, Graz – Wien – Köln, 1985, 154., idézi Peter Knauer: i. m. 85.

¹⁹Peter Knauer: i. m. 88.

²⁰Uo. 113–130.

²¹Uo. 130–154.

²²Uo. 162–188.

²³Christoph Theobald: i. m. 493.

²⁴Joseph Ratzinger kommentárja a *Dei Verbum* kétnyelvű kiadásához a *Lexikon für Theologie und Kirche* (1967) 13. kötetében. Lentebb az idézetek az 510. oldalról vannak.

²⁵Avery Dulles lábjegyzete: „A teológiai bizottság vagy annak albizottságai legalább két alkalommal több olyan módosító javaslatot is visszautasítottak, amelyek kérték, hogy a *Dei Verbum* 4. pontjába szúrják be az explicit kijelentést arról, hogy a kinyilatkoztatás lezárult (*clausam*) az utolsó apostol halálával. Lásd az 1964. július 3-i és 1964. november 20-i *relationest*. Mindez megtalálható az *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, Periodus 3, 3. kötet (1974) és Periodus 4, 1. kötet (1976), 345. oldalán.”

Valószínűleg akkor járunk el legjobban, ha erről Joseph Ratzinger immár klasszikussá vált zsinati kommentárját idézzük.²⁴ Ratzinger szerint azt, hogy Krisztusban a kinyilatkoztatás elérte beteljesülését, nem úgy kell értenünk, mintha Isten a történelem egy pontján önkényesen beszüntette volna a hozzánk szóló beszédét. Krisztus azért „a befejezése Isten mondanivalójának, mert utána és rajta kívül már nincs miről beszélni, mert Isten benne saját magát mondta ki. Benne Isten dialógusa célhoz ért: egyesüléssé lett.” Az a tanítás, amely szerint Jézus így teljesítette be és tette befejezetté a kinyilatkoztatást, nem azt akarja mondani, hogy Isten ezentúl hallgat és abbahagyja az emberiség megvilágosítását és tanítását, hanem azt, hogy Isten éppen a Krisztusban történeti teljességet elnyert kinyilatkoztatás-esemény továbbadásában szól az emberekhez. „Így az elkövetkezendő történelem ugyan nem szárnyalhatja túl azt, ami Krisztusban megtörtént, de meg kell próbálnia azt fokozatosan utolérni.” Amint a Krisztusban megvalósult kinyilatkoztatás nemcsak egy oktató beszéd, hanem egy valóságos, megváltó történés, ennek továbbművelése, továbbadása sem csak valamiféle tanítás, hanem inkább az egyház tanításának, életének és kultuszának szoros együttműködése.

A DV 4 utolsó mondatában a zsinat nem ismételte meg azt a hitoktatásban alkalmazott formulát, hogy „a kinyilatkoztatás lezárult az utolsó apostol halálával”.²⁵ Ehelyett, miután Jézusról úgy beszélt, mint a kinyilatkoztatás tökéletessé és teljessé tevőjéről, megállapította: „A krisztusi üdvrend tehát, mint új és végleges szövetség, sohasem múlik el”. Az egyházzal szemben a zsinat (Lumen gentium) a II. Vatikáni zsinat úgy beszélt az egyházzal, mint amely képes, hogy az Úr „misztériumát jóllehet árnyékszerűen, mégis hűségesen kinyilvánítsa a világnak, míg végezetül teljes világosságában megmutatkozik” (LG 8). Ez a két megállapítás nem teszi azt a benyomást, mintha az egyháznak birtokában volna a kinyilatkoztatás teljes megragadása, de ugyanakkor hangsúlyozza az egyháznak azt a kötelességét, hogy hűségesen ragaszkodjon „az Úr misztériumához”, a „krisztusi üdvrendhez”, az „új és örök szövetséghez”.

Az Ige „folyamatos” elevensége

Másfelől viszont, Isten *szüntelenül beszélget* Fiának egyházával és azon keresztül az emberiséggel. Az Ige nem lezárult valóság. Erre vonatkozó utalások a *Dei Verbumban*: „Isten, aki egykor szólt, szünet nélkül beszélget szeretett Fiának menyasszonyával” (DV 8), „a szent könyvekben ugyanis a Mennyei Atya végtelen szeretettel siet fiai elé és beszélget velük” (DV 21), „a Szentírás olvasását imádságnak kell kísérnie, így lesz belőle beszélgetés Isten és ember között” (DV 25).

A kinyilatkoztatás beteljesült voltának fényében hogyan fogjuk fel az Ige folyamatos elevenségét?

Christoph Theobald szerint a kinyilatkoztatás „lezárulása” nem egy adott számú tétel közlése, hanem annak a kommunikációnak a ma-

Avery Dulles: „*Faith and Revelation*”. In Francis Schüssler Fiorenza – John P. Galvin (szerk.): *Systematic Theology. Roman Catholic Perspectives*. Gill & MacMillan, Dublin, 1992, 101.

²⁶*Summa Theologiae* III. q40., a1.

²⁷„Sans doute faut-il penser aujourd’hui davantage en quoi le jeu relationnel entre Jésus et les siens est l’autocommunication ultime de Dieu en sa mystérieuse identité.” Christoph Theobald: *La transmission de la révélation divine: à propos de la réception du chapitre II de „Dei Verbum”*. In Philippe Bordeyne – Laurent Villemin (szerk.): *Vatican II et la théologie. Perspectives pour le XXIe siècle*. Cerf, Paris, 2010, 107–126, itt: 125.

²⁸Vö. Carlo Maria Martini: *La Parola di Dio alle Origini della Chiesa*. Biblical Institute Press, Roma, 1980, 56–58. Erre Raymond F. Collins hívja fel a figyelmünket a *Jeromos Bibliakommentár* III. kötetében, a *Sugalmazás* című tanulmány 68. pontjában (magyar kiadás 43. oldal).

radandóvá válása, amellyel Krisztus és tanítványai között Isten belső világa (*intima Dei*, DV 4.) megnyílik számunkra. Theobald ezért tartja fontosnak a hagyományátadás egyfajta kommunikatív felfogását a zárt, egyirányú felfogással szemben. Szerinte a hagyomány átadási iránya egyértelmű, de nem működik anélkül, hogy az átadó számára ne lennének radikális következményei. Az első lépésben, a jézusi alapító eseményben — annak is az elején — „aszimmetrikusnak” nevezhetjük a helyzetet, mert csak befogadás játszódik le, ez azonban hamar „szimmetriává” alakul, mert a befogadók „aktív értelmezőkké” válnak. Ez a „befogadó kreativitás” vagy „kreatív befogadás” annak a gyümölcse, hogy Jézus és övéi interakcióban — kölcsönösségben — éltek, tanulási folyamatban, az alkalmazás mindig új feladatával. Márpedig ezt az interakciót maga az egyház is tanítja: a *Dei Verbum* zsinati konstitúció 7. pontja szerint az apostolok azt adták át, „amit Krisztustól szóban, magatartásban és cselekedetekben [*ex ore, conversatione et operibus Christi*] kaptak, illetve a Szentlélek ihletéséből megtanultak”. Theobald megemlíti, hogy Szent Tamás a *Summa Theologiae* III. részében egy artikulust szentel annak bizonyítására, hogy Krisztusnak nem egyedül kellett élnie, hanem „*conversando cum hominibus*”.²⁶ A kinyilatkoztatás helye tehát a *conversatio* is: interakció, érintkezés, magatartás, kölcsönös viszonyulás, az élet hétköznapjainak közössége. Theobald ennek alapján kritikával illeti a *Dei Verbum* I. fejezetét, amely szerint „nem éri el a [II. fejezet] 7. pont sokkal inkább kapcsolati távlatait (*la perspective plus relationnelle*)”.

Teológiai feladatként jelöli meg a *kapcsolatosság* bevonását a kinyilatkoztatás elméletébe: „Ma kétségkívül inkább azt kell továbbgondolni, hogy a Jézus és övéi közötti kapcsolati játék *menyiben* már *magának Istennek* a végső önközlése az ő titokteljes identitásában.”²⁷ Theobald szerint ezt igénylik a bibliatudomány legújabb felismerései is, ahol a jelentést már nem csupán a szövegen belül keresik, hanem a szerző, az egykori címzetek és az olvasó interakciójában. Ennek megfelelően kiemeli a Szentírást olvasó emberben működő hitérzékét.

3. Az „Isten Igéje” analóg jelentései

A Ige teológiájában egy további fontos pontnak tartom, hogy elismerjük-e és hogyan rendszerezzük az „Isten Igéje” kifejezés analóg jelentéseit? Analóg jelentések, mert különböző síkokon, azok logikája szerint alkalmazzák a kifejezést. Idézzük fel a legfontosabb ki-fejtéseket.

Carlo Maria Martini tanulmánya

Carlo Maria Martini 1980-ban egy nagyhatású előadást tartott,²⁸ amelyben öt jelentésszintet különít el.

1. Isten Igéje a *Szentháromság belső életében*, az Atya által öröktől fogva mondott Ige. Erről fentebb szoltunk.

2. A második jelentésszintet Martini *Jézus Krisztusban* jelöli meg: Ő a köztünk élő Ige, „a történelemben számunkra kimondott és megnyilvánult Isten”. Annyiban pontosítja, hogy Jézus nemcsak történeti létezésében „Isten Szava” hozzánk, hanem feltámadásának erejénél fogva azóta is, szüntelenül kinyilvánítja nekünk az Atyát, Jn 17,26a értelmében: „Megismertetem velük nevedet, és továbbra is megismertetem”. Mindaz, amit az egyházban valamilyen módon „Isten Szavának” nevezünk, Jézus Krisztusra vonatkozik — sőt, Martini kitárja ezt a jelentésszintet az egész történelemre. Ezáltal két irányban értelmezhető az „Isten Szava Jézus Krisztusban” kifejezés:

a) Legnagyobb mélységét, „intenzitását” a kereszthalálban és a feltámadásban éri el. Jézus itt azonosul a teljes emberi valósággal.

b) Legnagyobb kiterjedését, „extenzióját” akkor éri el, amikor Isten lesz minden mindenben (vö. 1Kor 15,28). „Kimondhatjuk, hogy Istennek az ember felé való közlése csak ebben a pillanatában éri majd el extenzív kifejezésének végleges és teljes arányait, még akkor is, ha, mint mondtam, fenntartjuk, hogy az intenzív kifejezés teljes aránya a keresztség és a feltámadás marad.” Az „Isten Szava” extenzív teljességét Martini azért hangsúlyozza, hogy kiemelje: az Isten által a történelemben kimondott más szavak önmagukban nem teljesekek, a beteljesedés felé mutatnak.

3. A harmadik jelentésszinten az „Isten Szavából” az üdvtörténelemben „Isten szavai” lesznek. Itt már a többes szám használata indokolt. Ezek a próféták és az apostolok által *kimondott* szavak, melyek kimondják a megvalósulásra váró, vagy Jézus Krisztusban megvalósult isteni tervet. A Szentírás rendszerint a prófétai és apostoli igehirdetésnek ezeket a szavait nevezi „Isten Szavának”. A kimondott szó elsőbbsége mellett szól a *szóbeliség* elsőbbsége is az Ó- és Újszövetség korának kultúrájában.

4. A kimondott, hirdetett szótól csak ebben a negyedik mozzanatban lépünk át a *leírt* szóhoz. Az analógiának ezen a negyedik szintjén nevezzük „Isten Szavának” a leírt szentírási szavakat, amelyek a prófétai és apostoli tevékenység nyomán isteni sugalmazásra írásos formát nyertek a szent írók által, a műfajok szerint. Ezáltal Martini a Szentírást belehelyezi Izrael és az ősegyház prófétai és apostoli szavának közegébe, de kapcsolatba hozza Krisztussal és az Atyával, a sugalmazó Szentlélek közvetítésével is. Emiatt jelenti ez a szó a *kinyilatkoztatás kiváltságos mozzanatát*. „Az Igével való kapcsolat, melyet ez a szó a Szentlélek által birtokol, Isten megnyilatkozásának élő és állandó erejévé teszi ezt a szót minden idők számára.”

5. A leírt Szentírás nem jelenti Martini számára az utolsó jelentésszintet az „Isten Szava” kifejezés értelmezésében. Ötödik szintként nevezi meg ugyanis az élő keresztény *igehirdetés* szavát, utalva az ApCsel 19,10-re: „Pál két esztendeig ott maradt és tanított a zsinagógában, úgyhogy Ázsia minden lakója, zsidó és görög egyaránt hallotta az Úr szavát”. E szavak tartalma az ApCsel 19,8-ban feje-

²⁹Paolo Martinelli
OFMCap: *L'interesse
teologico fondamentale
della XII Assemblea
generale ordinaria del
sinodo dei vescovi sulla
Parola di Dio nella vita e
nella missione della
Chiesa*. In Carmen
Aparicio Valls – Salvador
Pié-Ninot (szerk.):
*Commento alla Verbum
Domini*. Gregorian &
Biblical Press, Roma,
2012, 9–39.

³⁰Uo. 29.

³¹3. *propositio*:
„A lelkipásztorok tehát
neveljék rá Isten Népet,
hogy az 'Isten Szava'
kifejezés különböző
jelentéseit felfogják”.
II Regno, 19 (2008), 644.

³²Salvador Pié-Ninot:
*Il Dio che parla.
Verbum Domini*, nn. 6–21.
In Carmen Aparicio Valls
– Salvador Pié-Ninot
(szerk.): i. m. 53–63,
itt: 55.

zódik ki: „Pál vitatkozott és meggyőzéssel élt az Isten országáról”. Amikor a hitről, a megtérésről, Jézus Krisztusról igehirdetés hangzik el, akkor az egyházban olyan esemény játszódik le, amely valóban az „Isten Szavának” nevezhető.

A Verbum Domini I. része

A katolikus egyház 2008 októberében püspöki szinódust tartott „Isten Szaváról az egyház életében és küldetésében”. Ennek nyomán XVI. Benedek pápa 2010 őszén kiadja a *Verbum Domini* című dokumentumot. Az igény, hogy az „Isten Igéje” kifejezés jelentésszintjeit elkülönítsék, már a 2007 áprilisában kiadott első előkészítő tervezetben felmerül.²⁹ A 2008 októberében lezajlott szinódus terméke végül az az 55 „javaslat” (*propositiones*), amelyet a pápának átadtak, és amely az elemzések szerint mind be is került a kiadott apostoli buzdításba.³⁰ Ezek között a 3. javaslat fontos lelkipásztori feladatként jelöli meg, hogy segítsék hozzá a híveket az „Isten Igéje” kifejezés különféle jelentéseinek megértéséhez.³¹

Benedek pápa ezt a feladatot nagyon komolyan veszi a *Verbum Domini* dokumentumban. Az I. részben ezzel vezeti be kifejtését: „...fől kell hívnunk a figyelmet arra, amit a szinódusi atyák mondtak azzal kapcsolatban, hogy hányféle értelemben használjuk az »Isten Szava« kifejezést. Joggal beszéltek a Szó *szimfóniájáról*, egyetlen Szóról, amely különféle módokon fejezi ki önmagát mint »többszólamú ének« (DCE 1). A szinódusi atyák e témakörben az emberi nyelv analóg használatáról beszéltek Isten Szavával kapcsolatban. E kifejezés ugyanis egyrészt a közlésre vonatkozik, melyet Isten önmagáról ad, másrészt különféle jelentéseket hordoz, melyeket gondosan kell vizsgálnunk és kapcsolatba kell hoznunk egymással, mind a teológiai reflexió, mind a lelkipásztori gyakorlat szempontjából” (VD 7).

Ennek a feladatnak az ilyen tekintélyes megfogalmazása azért jelentős dolog, mert a római Gergely Egyetem tanára, Salvador Pié-Ninot szerint az analógikus szóhasználat „gyakorlatilag hiányzik az Isten Igéjéről szóló teológiai traktátusokból”, és hogy „a katolikus hagyományban inkább ritka az ilyen reflexió”.³² Karl Barth híres megkülönböztetését „a kinyilatkoztatott, a leírt és a hirdett Ige” között Pié-Ninot röviden idézi, de bővebb kifejtést nem ad róla. Sajátos, hogy Martini tanulmányáról — amely ugyanazon az egyetemen hangzott el — nem tesz említést.

A *Verbum Domini* már az I/1. fejezetben, a 7. pontban felhívja a figyelmet az „Isten Szava” kifejezés analóg jelentéseire. Ez a szakasz először bővebb kifejtés nélkül összegzést ad az analógia szintjeiről. Eszerint „Isten Szavának” nevezhetjük az alábbi valóságokat:

1. Isten örök Igéje (külön kifejtés még a dokumentum 6. pontjában);
2. Jézus Krisztusnak, az Atya emberré lett örök Fiának személye;
3. a teremtés, a természet könyve;
4. az üdvtörténet, amely a húsvéti misztériumban teljesedik be;
5. az apostoli igehirdetés és az egyház élő hagyománya;

6. a Szentírás, melyet úgy értünk meg, „mint Isten Szavát az Apostoli Hagyomány keretén belül, amelytől elválaszthatatlan”.

Figyelemre méltó, hogy a *Verbum Domini*, bár a Martiniétól némileg eltérő beosztást ad, mégis hasonlóan és feltűnően nem az első helyre teszi a Szentírást, sőt kimondottan is elutasítja a kereszténység muszlim eredetű besorolását, mint „könyv-vallást”.³³ A II. Vatikáni zsinat a *Dei Verbum* dogmatikai konstitúcióban foglalkozott a kinyilatkoztatás fogalmával, de ott csak utalásokat találunk az „Isten Igéje” analógikus szóhasználatára, módszeres kifejtést nem. Ugyanezt mondhatjuk el a *Katolikus Egyház Katekizmusáról* is. A mai egyházi tanítás azonban fontosnak tartja az analógikus szóhasználat kifejezett bemutatását és a híveknek való kifejtését.

³³*Verbum Domini* 7, lásd még a *Katolikus Egyház Katekizmus*a 108.

Mi is a tétje ennek a teológiai kérdésnek? Maga a *Verbum Domini* fejt ki: „Amint a szinódusi atyák mondták, valóban az »Isten Szava« kifejezés analóg használatával állunk szemben, és ezt tudatosítanunk kell. Ezért a hívőket jobban rá kell nevelni arra, hogy fölismerjék ennek különböző jelentéseit és értsék egyetlen értelmét. Teológiai szempontból is el kell mélyíteni a különböző jelentések szétválasztását, hogy jobban fölragyogjon az isteni terv egysége, és benne Krisztus személyének központi szerepe” (VD 7).

A kérdés igazi tétje tehát „az isteni terv egysége, és benne Krisztus személyének központi szerepe”. Az analóg jelentésszintek megkülönböztetése tudatosítja bennünk azok közös vonatkoztatási pontját, Krisztus központi helyét.